

УДК 528.72/73

В.І. Мовенко, ст. викладач**П.П. Новик**, ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ РІЧОК УКРАЇНИ**В.И. Мовенко**, ст. преподаватель**П.П. Новик**, ст. преподаватель

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИБРЕЖНЫХ ЗАЩИТНЫХ ПОЛОС РЕК
УКРАИНЫ****Viktor Movenko**, senior teacher**Petro Novyk**, senior teacher

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

SOME ISSUES OF OF-SHORE DEFENCE RIVER ZONES OF UKRAINE

Розглянуто деякі проблеми встановлення розмірів прибережних захисних смуг річок, які виникають внаслідок розташування в заплавах великих рік – середніх та малих річок, озер та стариць, а також забудови прибережних районів річок. Пропонується внести зміни до Земельного та Водного кодексів України, які повинні врахувати розглянуті проблеми.

Ключові слова: прибережні захисні смуги, водні об'єкти, уріз води, річки, ставки, водосховища.

Рассмотрены некоторые проблемы установки размеров прибрежных защитных полос рек, которые возникают вследствие расположения в поймах больших рек – средних и малых рек, озер и стариц, а также застройки прибрежных районов рек. Предлагается внести изменения в Земельный и Водный кодексы Украины, которые должны учесть рассмотренные проблемы.

Ключевые слова: прибрежные защитные полосы, водные объекты, урез воды, реки, пруды, водохранилища.

The article examines some problems of setting size of coastal protective belts of the rivers, which arise up because of location in floodplains of the large, rivers – middle and small rivers, lakes and old river-beds, and also building, of coastal districts of the rivers. It is suggested to make changes in the Land and Water codes of Ukraine that must take into account the considered problems.

Key words: coastal protection belts, water objects, water edge, rivers, ponds, reservoirs.

Постановка проблеми. Згідно з Положеннями Водного кодексу України водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу [1]. Ці ресурси зазвичай для всіх країн є обмеженими, тим більше, що вони надзвичайно уразливі і потребують постійного моніторингу. Формування нових чинників руслових процесів, пов'язаних з господарською діяльністю на водозборах (розорювання територій, зведення лісів) річок, і механічне втручання у русла річок (розробка руслових і заплавних кар'єрів та спрямлення русел) спричиняє непередбачувані негативні екологічні наслідки (посилення руйнування берегів, застійні явища, просадка рівнів води та ін.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що останнім часом на території Чернігівської області постійно проводяться роботи, пов'язані з проектуванням та будівництвом берегоукріплення рік Десна та Дніпро на найбільш небезпечних ділянках, що знаходяться під постійним контролем та висвітлюються у відповідних фахових виданнях. Так у роботах [2; 3] розглянуто результати спостережень руйнування берегової лінії лівого берега ріки Десна в районі Бобровиця міста Чернігова. В подальшому у 2008–2009 рр. було виконане будівництво берегоукріплення цієї небезпечної ділянки. Моніторинг лівого берега ріки Дніпро біля смт Любеч Ріпкинського району Чернігівської області аналізується у роботі [4]. Досвід експлуатації побудованої 1-ї черги берегоукріплення об'єкта «Любеч» та результати будівництва 2-ї черги цього об'єкта описані у праці [5]. У роботі [6] розглянуто гідрологічний режим та екологічний стан р. Десна в межах Чернігівської області.

Невирішені частини загальної проблеми. Нині питання збереження питної води стоїть в Україні дуже гостро. Тому збереження екологічної цілісності рік є однією з ос-

новних проблем, які ставляться перед відповідними фахівцями. В умовах розвитку суспільного виробництва, зростання матеріальних потреб, нарощування антропогенних навантажень на природне середовище виникає необхідність не тільки розроблення а перш за все додержання особливих правил користування водними ресурсами, раціонального їх використання та екологічного захисту. Слід зазначити, що деякі неточності законодавчих актів, а також втрата актуальності нормативних документів заважають вирішенню вищенаведених питань.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні великі річки України найчастіше використовуються як джерело питної води для великих населених пунктів і тому потребують додаткової уваги. Особливо треба звернути увагу на охорону поверхневих вод заплавлених великих річок від забруднення і засмічення. Згідно з положеннями Земельного та Водного кодексів України [7; 1] встановлюються прибережні захисні смуги (ПЗС) вздовж обох берегів річок та навколо водойм уздовж урізу води у меженний період: для великих річок, водосховищ на них та озер – 100 м. Якщо крутизна схилів становить понад три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється. Положення щодо встановлення ПЗС, наведені у Земельному та Водному кодексах України, не вирішують питання захисту водних об'єктів у багатьох випадках і стають предметами судових спорів.

Здебільшого великі річки, крім основного русла, мають протоки, затоки і стариці. До того ж у великі річки впадають, як правило, середні та малі річки, і їх русла часто знаходяться на деякій відстані паралельно руслу великої річки в тій самій заплаві. Тому, якщо для вказаних водних об'єктів встановити величину ПЗС, як для малих і середніх річок, можливе нанесення екологічної шкоди водам великих річок. Так, на рис. наведено приклад встановлення ПЗС для річки Старик. Згідно з діючими нормами – це мала річка і ПЗС для неї треба встановлювати завширшки 25 м. На берегах цієї річки на відстані близько 2 км від впадіння її в р. Дніпро побудовані тимчасові будівлі, якими користуються відпочивальники, рибалки та мисливці і де можливе забруднення річки Старик. У цьому ж створі р. Дніпро має встановлені ПЗС завширшки 100 м, а забруднення, яке виникне на річці Старик, або ж у створі на р. Дніпро через однаковий проміжок часу буде в р. Дніпро в місці впадіння р. Старик. А це значить, що згідно з чинними Земельним та Водним кодексами України велика річка не завжди повністю захищена від забруднення та засмічення, яке приносять впалі малі річки, струмки, потічки. У зв'язку з вищенаведеним ми пропонуємо викласти положення про встановлення ПЗС у Земельному та Водному кодексах України у такій редакції: для великих річок, водосховищ на них, озер, а також всіх водних об'єктів, що знаходяться в заплаві великих річок встановити ПЗС – 100 м.

Виникає також необхідність більш детально розглянути поняття урізу води в меженний період, від лінії якого вимірюється ширина ПЗС по обидва береги річок та навколо водойм, ставків, водосховищ і озер. По-перше, основний загальний експертів обласних землепорядних організацій, які проводять експертизу документації щодо встановлення ПЗС водних об'єктів, вважають, що уріз води в меженний період – це мінімальний уріз води в літній період кожного року. Насправді, це середньозважений мінімальний уріз води із багаторічних спостережень засушливих років. У зв'язку з такою неоднозначністю величину урізу води під час проектування ПЗС водних об'єктів повинні визначати або узгоджувати обласне управління водних ресурсів або басейнове управління річок відповідного регіону. При цьому для пересихаючих річок, струмків, потічків за мінімальний уріз води із багаторічних спостережень засушливих років можна приймати висоту дна цих водотоків і від неї проектувати ширину ПЗС водних об'єктів.

Для зарегульованих водойм (ставків, водосховищ) під час проектування ПЗС водних об'єктів за вихідну позначку (висоту) необхідно брати позначку НІР (нормально підпертого рівня) водних об'єктів, або позначку порога водорегулюючої споруди.

Для всіх водойм, водотоків, озер, які знаходяться в заплаві річок, за уріз води при проектуванні розмірів ПЗС водних об'єктів необхідно приймати межений рівень річки, в заплаві якої знаходиться водний об'єкт.

Найбільш неоднозначно сприймаються пункти у Земельному та Водному кодексах України щодо розмірів ПЗС, які відносяться до встановлення їх у межах наявних населених пунктів: «У межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням конкретних умов, що склалися».

По-друге, у прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється:

1. Розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і заліснення), а також садівництво та городництво.
2. Зберігання та застосування пестицидів і добрив.
3. Влаштування літніх таборів для худоби.
4. Будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів.
5. Миття й обслуговування транспортних засобів та техніки.
6. Влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо.

Об'єкти, що знаходяться в межах ПЗС, можуть експлуатуватись, якщо при цьому не порушується її режим. Непридатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, підлягають винесенню з ПЗС. Положення щодо встановлення прибережних захисних служб повинні трактуватись однозначно, не викликати сумнівів і тільки тоді вони будуть сприйматися всіма особами, які володіють земельними ділянками або межують з ними. На рис. наведена схема трьох варіантів встановлення розмірів ПЗС вздовж берегів р. Остер на території Чернігівської області.

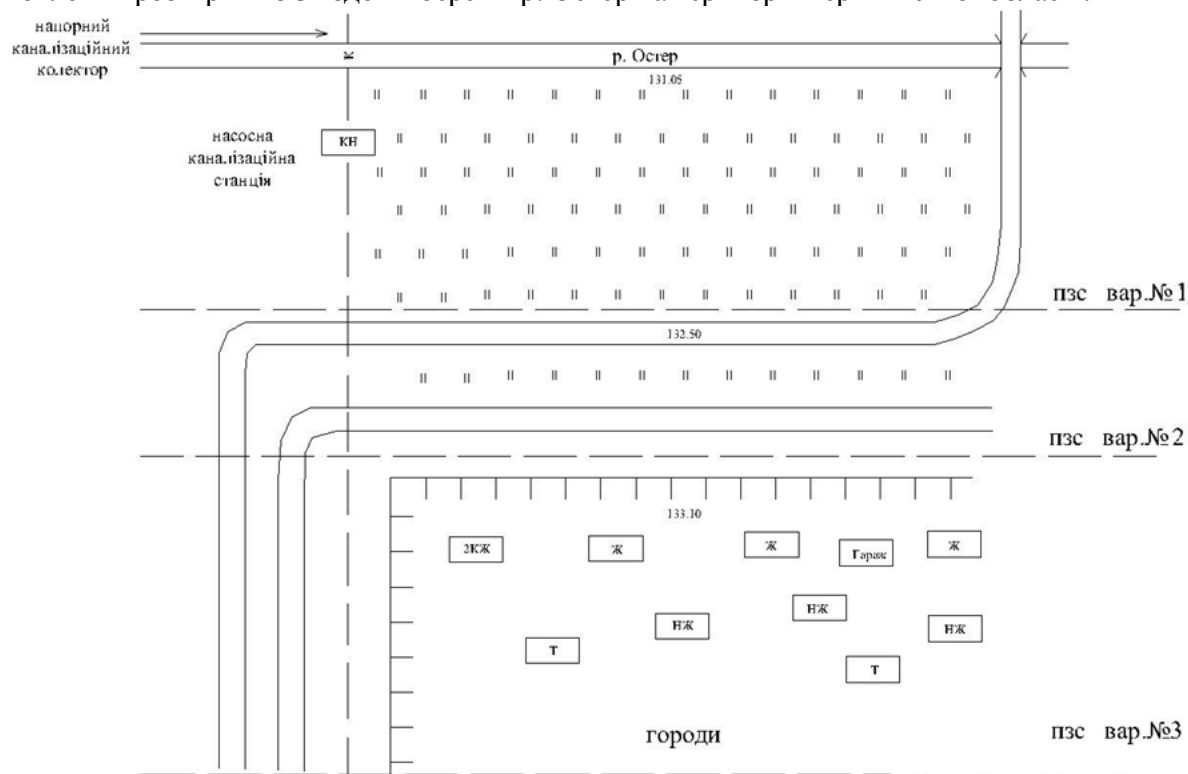

Рис. Схема встановлення розмірів ПЗС на р. Остер

Перший варіант встановлення ПЗС: вздовж асфальтованої дороги у насапу, що дозволить захистити води р. Остер від негативного впливу забудованої території.

TECHNICAL SCIENCES AND TECHNOLOGY

Другий варіант встановлення ПЗС: з урахуванням конкретних умов забудови, що склалася у процесі забудови населеного пункту.

Третій варіант встановлення ПЗС: згідно з положеннями Земельного та Водного кодексів України вздовж обох берегів р. Остер завширшки 50 м (для середніх річок).

Наведені варіанти встановлення ПЗС були запропоновані різними фахівцями, які спеціалізуються на таких роботах. Подібні ситуації неоднозначності встановлення ПЗС виникають практично всюди в межах населених пунктів, садових та дачних ділянках.

Висновки і пропозиції. Враховуючи розглянуті приклади встановлення розмірів ПЗС вздовж великих та середніх річок, на нашу думку, потрібно внести зміни до Земельного та Воу ході встановлення ПЗС у межах населених пунктів, а також вплив дамб, доріг у насипу на ширину ПЗС. Доцільно навести в цих документах еталонні зразки встановлення розмірів ПЗС у населених пунктах. Крім того, зважаючи на небезпеку забруднення вод великих річок, встановити ширину ПЗС для всіх водних об'єктів, що знаходяться у заплавної зоні великих річок, у розмірі 100 м.

Список використаних джерел

1. *Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР.*
2. *Терещук О. І.* Інженерно-геологічний моніторинг переформування берегів річок Чернігівського регіону / *О. І. Терещук, В. І. Мовенко* // Новітні досягнення геодезії, геоінформатики та землевпорядкування – Європейський досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернігів, 2007. – Вип. 3. – С. 118–124.
3. *Розроблення технології оцінки стану берегової лінії русел середніх і великих рік України* / *В. Глотов, В. Чижевський, О. Терещук, В. Мовенко* // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва : збірник наукових праць Західного геодезичного товариства УТГК. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – Вип. 1. – С. 180–184.
4. *Мовенко В.* Моніторинг лівого берега Дніпра біля смт Любеч Ріпкинського району Чернігівської області / *В. Мовенко* // Новітні досягнення геодезії, геоінформатики та землевпорядкування – Європейський досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернігів, 2009. – Вип. 5. – С. 98–105.
5. *Мовенко В. І.* Моніторинг берегоукріплення лівого берега Дніпра біля смт Любеч Ріпкинського району Чернігівської області / *В. І. Мовенко* // Новітні досягнення геодезії, геоінформатики та землевпорядкування – Європейський досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернігів, 2011. – Вип. 7. – С. 116–120.
6. *Терещук О. І.* Гідрологічний режим та екологічний стан р. Десна в межах Чернігівської області / *О. І. Терещук, В. І. Мовенко* // Новітні досягнення геодезії, геоінформатики та землевпорядкування – Європейський досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернігів, 2014. – Вип. 10. – С. 62–71.
7. *Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768–III* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.